

STRESZCZENIA

Streszczenie

Książka zatytułowana *Metafikcja komiczna i komizm metafikcyjny w dramatach Luigiiego Pirandella i Witolda Gombrowicza. Studium porównawcze* ma na celu wykazanie komicznego potencjału metafikcji oraz zilustrowanie tego zjawiska na przykładzie twórczości dramatycznej Luigiiego Pirandella i Witolda Gombrowicza. Studium, o komparatystycznym charakterze polonistyczno-italianistycznym, wskazuje komizm metafikcji jako przejaw pirandellowsko-gombrowiczowskich konwergencji, również w zakresie postmodernistycznych konotacji i antecedenencji w dorobkach obu pisarzy. Spuścizna teatralna tych autorów stanowi bogaty materiał do badań porównawczych nad strukturami i sensami komicznymi metafikcji, a także wykazuje w tym kontekście istotne miejsca wspólne.

W literaturze naukowej brakuje osobnego, całościowego, szczegółowego studium metafikcji jako źródła komizmu. Powiązania metafikcji i komizmu są w opracowaniach specjalistycznych ledwie sygnalizowane. Nie powstało też dotąd studium porównawcze zestawiające dramatopisarstwo Pirandella i Gombrowicza w odniesieniu do struktur i sensów komicznych metafikcji, brak ponadto badań traktujących te zjawiska u obu autorów z osobna.

W celu dowiedzenia komicznego potencjału metafikcji zostały rozpatrzone dotychczasowe ustalenia badawcze zarówno analizujące relacje metafikcji i komizmu, jak i dotyczące jakości komicznych w twórczości Pirandella i Gombrowicza oraz pirandellowsko-gombrowiczowskich konwergencji. Następnie uporządkowano terminologię w zakresie struktur metafikcyjnych i form komizmu, co doprowadziło do ukazania powiązań między charakterystycznymi elementami metafikcji i komizmu oraz do nakreślenia komicznych uwarunkowań metafikcji. Komiczny potencjał metafikcji został wykazany na przykładzie twórczości dramatycznej Pirandella i Gombrowicza. Spośród dramatów włoskiego pisarza najbardziej reprezentatywnego materiału do tego typu badań dostarczają utwory należące do fazy „teatru w teatrze”: *Sześć postaci w poszukiwaniu autora* (1921), *Każdy na swój sposób* (1924) i *Dziś wieczorem improwizujemy* (1930) oraz – w sferze pojedynczych elementów – sztuki z etapów „humorystyczno-gnoseologicznego” (*Henryk IV*, 1922) i „mitycznego” (*Giganci z gór*, 1930). Jednocześnie analizie poddano struktury metafikcyjne pojawiające się w całej twórczości dramatycznej Gombrowicza: *Iwone, księżniczce Burgunda* (1938), *Ślubie* (1957), *Operetce* (1966), *Historii* (1975). Wykazano, że w dramatach Pirandella i Gombrowicza są zasadniczo obecne analogiczne struktury metafikcyjne (intertekstualność, ironia, postać o cechach metafikcyjnych i kategorie z nimi powiązane, jak między innymi: parodia, metalepsa, groteska, absurd i płynność), które – mimo pewnych indywidualnych cech – u obu dramaturgów są determinantami komicznych sensów. Wreszcie zostały opisane relacje twórczości teatralnej Pirandella oraz Gombrowicza w kontekście struktur i sensów komicznych metafikcji.

Dokonane w książce porównanie struktur metafikcyjnych u Pirandella i u Gombrowicza oraz związanych z nimi zjawisk komicznych umożliwiło wyróżnienie dwóch, Pirandellowskiej i Gombrowiczowskiej, realizacji metafikcji i komizmu metafikcyjnego oraz opracowanie uogólnionego modelu komizmu metafikcyjnego. Przedstawiony model komizmu został na koniec usytuowany i zweryfikowany w kontekście postmodernistycznego humoru metafikcyjnego w twórczości Woody’ego Allena.

Słowa kluczowe: komizm metafikcji, Pirandello, Gombrowicz, teatr, dramat, komizm, metafikcja, komparatystyka.

Abstract

The main objective of the book entitled *Comic Metafiction and Metafictional Comism in Luigi Pirandello's and Witold Gombrowicz's Dramas. A Comparative Study* is to reveal a comic potential of metafiction and to demonstrate this phenomenon on Luigi Pirandello's and Witold Gombrowicz's plays. The present study, being of comparative Polish-Italian nature, aims at disclosing metafictional humour as a manifestation of convergences between Pirandello and Gombrowicz, also as far as postmodern connotations in plays of both writers are concerned.

The scientific literature lacks a separate, comprehensive or detailed study of metafiction as a source of humour. The connections between metafictional and comic elements are barely signalled in specialist studies. Neither a comparative study of metafictional humour in both Pirandello's and Gombrowicz's dramas, nor any research on this phenomenon in works of each of the two authors has been elaborated so far. Nevertheless, plays of Pirandello and Gombrowicz not only constitute a rich material for comparative research on the comic structures and senses of metafiction, but also show important resemblances and analogies in this regard.

In order to establish comic implications of metafiction and to delineate a broader comparative context of research, the state of the art regarding intersections between metafictional and comic elements, as well as the studies on various comic aspects of the two authors' works were analysed. The adequate methodological approach and the related terminology were presented. The comic potential of metafiction was subsequently demonstrated in plays of Pirandello and Gombrowicz. The most representative material for the research of the Italian writer dramas are works belonging to the "theatre in the theatre" phase: *Six Characters in Search of an Author* (1921), *Each in His Own Way* (1924) and *Tonight we Improvise* (1930) and – in terms of some elements – works of the "humorous-gnoseological" phase (*Henry IV*, 1922) and of the "myth trilogy" (*The Mountain Giants*, 1930). On the other hand, the metafictional structures in all four Gombrowicz's plays were analysed: *Iwona, Princess of Burgundy* (1938), *The Marriage* (1957), *Operetta* (1966) and *History* (1975). Essentially analogous metafictional structures (intertextuality, irony, metafictional characters and categories related to them, such as metalepsis, grotesque, absurd and fluidity) were revealed and it was proved that they are determinants of comic senses. Finally, the relations between the dramas of Pirandello and Gombrowicz in terms of comic senses and structures were described.

The comparative analysis of metafictional structures and of the comic phenomena in the plays by Pirandello and Gombrowicz enabled to develop a comic model based on metafiction. The proposed comic model was finally verified in the context of postmodernist metafictional humour in Woody Allen's works.

Keywords: metafictional comic, Pirandello, Gombrowicz, theatre, drama, comic, metafiction, comparative literature.

Riassunto

La presente monografia dal titolo *Metafinzione comica e comicità metafinzionale nelle opere teatrali di Luigi Pirandello e Witold Gombrowicz. Uno studio comparativo* mira a rivelare il potenziale comico delle strutture metafinzionali e ad illustrare questo fenomeno sull'esempio delle opere drammatiche di Luigi Pirandello e di Witold Gombrowicz. L'analisi, di natura comparativa polacco-italiana, dimostra la comicità metafinzionale come manifestazione delle convergenze pirandelliano-gombrowicziane, anche a riguardo delle connotazioni postmoderne delle opere di entrambi gli scrittori. La produzione teatrale di Pirandello e di Gombrowicz costituisce un ricco materiale per la ricerca comparata sulle strutture e sui sensi comici della metafinzione, e mostra importanti somiglianze riguardo a questo aspetto.

Nella letteratura scientifica si può riscontrare la mancanza di uno studio specifico, completo e dettagliato della metafinzione come fonte del comico. Le connessioni tra le strutture metafinzionali e quelle comiche sono state a malapena segnalate dagli studiosi. Non è stato ancora elaborato né uno studio comparativo sulle strutture e sensi comici della metafinzione nella produzione drammatica di Pirandello e di Gombrowicz, né uno studio separato su questi fenomeni nelle opere di ciascuno dei due autori.

Al fine di stabilire le implicazioni comiche della metafinzione e di delineare un più ampio contesto comparativo della ricerca sono stati analizzati: lo stato dell'arte sulle intersezioni tra gli elementi metafinzionali e quelli comici, gli studi sugli aspetti comici e sul confronto di vari aspetti delle opere dei due autori, la terminologia relativa alle strutture metafinzionali e alle forme comiche; infine è stato sviluppato l'approccio metodologico. Il potenziale comico della metafinzione è stato presentato dall'esempio delle opere teatrali di Pirandello e di Gombrowicz. Tra i drammi dello scrittore italiano sono state analizzate le opere della fase del "teatro nel teatro", ovvero *Sei personaggi in cerca d'autore* (1921), *Ciascuno a suo modo* (1924) e *Questa sera si recita a soggetto* (1930), i drammi della fase "umoristico-gnosologica" (*Enrico IV*, 1922) e di quella del "teatro dei miti" (*I giganti della montagna*, 1930). Successivamente sono state analizzate tutte e quattro le opere drammatiche dello scrittore polacco: *Iwona, Principessa di Borgogna* (1938), *Il Matrimonio* (1957), *Operetta* (1966) e *Storia* (1975). Le analisi svolte hanno dimostrato che nei drammi di Pirandello e di Gombrowicz si possono individuare analoghe strutture metafinzionali, quali l'intertestualità, l'ironia e il personaggio metafinzionale, così come analoghe categorie ad esse correlate, come ad esempio la parodia, la metalessi, il grottesco, l'assurdo e la liquidità, che – nonostante alcune caratteristiche individuali di ciascuno degli autori – nelle opere di entrambi i drammaturghi determinano i sensi comici. Le analisi delle strutture e dei sensi comici della metafinzione nelle opere dei due autori permettono di trarre la conclusione che entrambi gli scrittori presentano un atteggiamento metafinzionale verso la realtà e verso la finzione, e che i fenomeni comici nei loro drammi hanno caratteristiche comuni e sono legati alla presenza delle strutture metafinzionali *sensu lato*.

L'analisi comparativa delle strutture metafinzionali e dei rispettivi fenomeni comici nelle opere drammatiche di Pirandello e di Gombrowicz ha permesso di presentare un modello comico basato sulla metafinzione. Infine, il modello comico è stato posto e verificato nel contesto dell'umorismo metafinzionale postmoderno presente nelle opere di Woody Allen.

Parole chiave: comicità metafinzionale, Pirandello, Gombrowicz, teatro, comico, metafinzione, letterature comparate.